

21. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti [State Archives of Ternopil region] (hereinafter referred to as the DATO), f. 370, d. 1, c. 112. (in Russ.).
22. Derzhavnyi arkhiv Chernivetskoï oblasti [State Archives of Chernivtsi region] (hereinafter referred to as the DACHO), f. 283, d. 1, c. 135. (in Russ.).
23. DAIFO, f. 62, d. 1, c. 111 (in Russ.).
24. DACHO, f. 961, d. 1, c. 12 (in Russ.).
25. TsDIAK Ukrainy, f. 377, d. 1, c. 83 (in Russ.).
26. DACHO, f. 957, d. 1, c. 59 (in Russ.).
27. TsDIAK Ukrainy, f. 722, d. 1, c. 4497 (in Russ.).
28. DACHO, f. 505, d. 1, c. 34 (in Russ.).
29. TsDIAK Ukrainy, f. 378, d. 1, c. 1 (in Russ.).
30. DATO, f. 322, d. 1, c. 562 (in Russ.).
31. DACHO, f. 957, d. 1, c. 3 (in Russ.).

S. Orlyk

PURCHASES AND REQUISITIONS FROM PEASANTS IN EASTERN GALICIA AND BUKOVINA DURING RUSSIAN OCCUPATION IN THE FIRST WORLD WAR

Introduction. At the beginning of the Russian invasion of the territory of Eastern Galicia and Bukovina in August 1914, a significant number of peasant and landowning farms were completely ruined or suffered considerable damage. One part of the crop was destroyed by military actions and the other part was requisitioned or looted. One of the main reasons for the start of food problems in the regions seized by the Russian forces in the Eastern Galicia and Bukovina can be considered a total withdrawal of agricultural products from the agricultural producers for the needs of the Russian Army.

Purpose. The purpose is to study the pricing policy of the Russian occupation authorities regarding procurement and requisition prices for agricultural products purchased for the needs of the Russian army from the population of Eastern Galicia and Bukovina during the First World War; to analyze the influence of the factor of establishment of procurement and requisition prices on the general state of the food market of the occupied territories of Eastern Galicia and Bukovina. Taking into consideration the peculiarities of the research in economic history, the interdisciplinary approach was applied as the **methodological basis for scientific research**. The author used some methods of scientific research, which are special in the economy, in particular, methods of collecting and processing information, methods of conducting analytical work, etc., taking into account certain features of the relationship with special historical and general research methods.

The scientific novelty of the study is to reveal the theoretical foundations and practical aspects of the analysis of the financial and economic policy of the Russian occupation regime in Eastern Galicia and Bukovina during the period of the First World War, due to the absence of special historiography works on the specified themes.

Results. The pricing policy of the Russian occupation authorities in the captured territories of Eastern Galicia and Bukovina on the purchase of agricultural products from the local population was forced, predatory, often accompanied by the unpaid expropriation of products and grain. Evacuation processes and the change of power in the region negatively affected the economic conditions of the

peasantry of Galicia and Bukovina. The procurement and requisition prices set by the higher military and civilian occupation authorities were significantly underestimated with real market prices. Analyzing the dynamics of changes in procurement and requisition prices for agricultural products during the period of the Russian occupation of 1914-1917, it was established that, despite high inflation, those prices had a slight increase.

A comparative analysis of procurement prices for agricultural products set by the occupation authorities in Eastern Galicia and Bukovina during the first occupation with the prices set for the provinces of the rear regions of the Russian Empire, indicate a certain priority for the occupied territories. Procurement prices in Eastern Galicia and Bukovina were higher than in the Ukrainian and Belarus provinces that were part of the Russian Empire.

However, during the second occupation of Eastern Galicia and Bukovina, the situation changed in the opposite direction. Procurement prices have become significantly lowered for the occupied territories. Such a change in the vector of the pricing policy of the Russian occupation authorities was the manifestation of discriminatory pricing policies in the captured territories, where it was possible to intensify the use of compulsory requisitions.

Conclusion. It was proved that the basic principle of the pricing policy of Russian occupation authorities in the captured territories of Eastern Galicia and Bukovina was the purchase of agricultural products for no avail. The robbery policy of the Russian authorities in the occupied territories, for the uninterrupted supply of food for the Russian army, was negatively reflected in the social and economic state of the peasantry, which greatly aggravated the food situation in the captured regions.

Key words: Eastern Galicia, Bukovina, the First World War, Russian occupation, pricing policy, occupied territories, food market, requisition, purchases.

УДК 94(470+571) «19»

DOI: 10.31651/2413-8142-2019-21-40-44

З. В. Священко

*доктор історичних наук, професор, професор кафедри
всесвітньої історії та методик навчання Уманського
державного педагогічного університету
імені Павла Тичини*

СЕЛЯНСЬКІ РУХИ ПОЧАТКУ ХХ СТ. В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

У статті проаналізовано вплив селянських рухів початку ХХ ст. на соціальні зміни в Російській імперії. Виступи селян на початку ХХ ст. охарактеризовано як достатньо організовані. Під час виступів селяни продемонстрували небачений раніше рівень організованості та єдності. Автор вважає, що суспільно-політична активність селянства на початку ХХ ст., а потім і революція 1905–1907 рр. стимулювала уряд до змін.

Ключові слова: селянство, виступи, революція, аграрне питання, Російська імперія.

Постановка проблеми. Епоха початкового нагромадження капіталу передбачає соціальні вибухи.

Вони були в усіх країнах. Однак, якщо в Європі це тривало у ХVІ – ХVІІІ ст., то в Російській імперії на століття – два пізніше [3, 191]. Зокрема, початок ХХ ст. в Росії ознаменувався початком Великої селянської революції, яка підштовхнула уряд держави до пошуку шляхів вирішення ряду соціальних проблем, які накопичувалися століттями. У 1902 р. «вибухнуло» українське Лівобережжя (Полтавська і Харківська губернії), надалі селянська революція поширилася на значну частину території Російської імперії, давши імпульс доленосним для імперії Романових подіям 1905 – 1907 рр., а також 1917 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми селянських рухів початку ХХ ст. в Російській імперії присвячено чимало досліджень. Серед них праці Г. Алексєєва [1], А. Анфімова [2], О. Вронського [4; 5], В. Казарезова [10] тощо. Чільне місце з-поміж досліджень посідає наукова концепція В. Данилова стосовно селянської революції 1902 – 1922 рр., оприлюднена автором у ряді наукових праць [6; 7; 8]. Однак, не всі питання вказаної проблеми з'ясовані повною мірою.

Зважаючи на це, автор статті ставить за мету дослідити селянські рухи початку ХХ ст. в Російській імперії як важливий чинник соціальних змін.

Виклад основного матеріалу. Сучасні дослідники майже одностайні щодо заперечення наявності революційної ситуації напередодні реформи 1861 р. Також вони переосмислюють тезу «закономірного наростання класової боротьби в українському селі», бо частина масових заворушень – суто мирні вчинки, а виступи селян на початку ХХ ст. характеризуються як достатньо організовані [3, 191]. Українські фахівці здебільшого солідарні з американським колегою Д. Філдом, стосовно того що небезпека селянських рухів стала чинником впливу на політику уряду вже після відміни кріпацтва. На його думку, до 1850-х рр. фундаментальні політична та ідеологічна структури, на яких базувалося кріпосне право, уже були зруйновані. Як тільки держава залишила цей інститут без своєї підтримки, він одразу ж розвалився [9, 18–19].

Прагнучи модернізувати Росію якоюсь мірою за західним зразком, уряд розраховував уникнути пов'язаних із цим соціальних наслідків: створити сучасну промисловість, але уникнути «язви пролетаризації», насадити освіту, але обійтися без вільнодумства і тощо. [16, 139].

Це ж саме спостерігалось і в аграрній сфері. За словами В. Данилова, «Росія вступила в ХХ ст. зі збереженням поміщицького землеволодіння при селянському малоземеллі, з викупними платежами селян за «звільнення» від кріпосного права, з політичним пануванням поміщиків на селі, з селянським безправ'ям, які доходили до адміністративної (без суду) висилки з рідних місць і навіть тілесних покарань – прямого пережитку кріпосного рабства. Збереження кріпосницького насильства над селом, зволікання з проведенням давно назрілих соціально-економічних реформ робило неминучим революційний вибух» [8].

Поодинокі селянські виступи, як ми знаємо, були постійним явищем російської дійсності. Разом із тим до початку ХХ ст. вони не становили значної небезпеки для царського режиму. Не зважаючи на це, охоронне відомство і самі монархи постійно відчували напругу,

яка виходила із села, що певною мірою визначало жорсткість курсу на придушення будь-яких селянських протестів.

Нове проявилось у 1902 р. Уже в 1901 р. кількість селянських виступів збільшилася більше ніж втричі (з 33 в 1900 р. до 113 у 35 губерніях). У 20 випадках для їх придушення викликалися війська [13, 81]. Почастішали випадки збройного опору селян. Вельми показові щодо цього хвилювання в серпні 1901 р. селян Пермської губернії, які не погодилися з розмірами відведених їм наділів і продовжували користуватися землями гірських заводів, до яких вони були раніше приписані. Селяни с. Бучин Верхотурського повіту (зібралось до 500 осіб, які представляли 6 сільських товариств, що претендували на землі Алапаївського заводу) зустріли послану для їх утихомирення поліцію, озброївшись рушницями, косами, вилами, сокирами, і лише прибуття двох рот солдат зломало їх опір [2, 37–42]. Найбільшим розмахом і завзятістю селянських виступів тогоріч вирізнялися Подільська (21), Волинська (11) і Київська (8) губернії.

Наймасштабнішим за розмахом і різноманітністю форм селянського руху став 1902 р. (217 виступів). Його апогеєм став масовий виступ селян Константиноградського і Полтавського повітів Полтавської та Валківського і Богодухівського повітів Харківської губернії, що охопив 19 волостей з 337 селищами і населенням в 150 тис. осіб. Розпочавшись 12 березня з нападів на Карлівський маєток Мекленбург-Стреліцьких, рух швидко розростається і був придушений тільки 5 квітня після розстрілів і масових екекуцій [2, 103–111]. Приводом до хвилювань став жорстокий недорід 1901 р. Розпочавшись з вимог про видачу продовольства, насіння для посіву та корму для худоби, рух незабаром переріс у розграбування і підпали садиб і господарських будівель. Всього нападам піддалися 105 маєтків як дворянських, так і купецьких, заможних козаків, міщан і селян. Останні зазнали найбільш жорстоких дій з боку нападників. Однак жертв серед власників не було. Метою знищення садиб було «виживання» їх власників і недопущення їх повернення, щоб потім так чи інакше отримати їх землі [13, 81].

Під час виступу селяни продемонстрували небувалий раніше рівень організованості та єдності, на що влада спочатку не звернула особливої уваги. Про причини, хід і характер подій в цьому регіоні ми можемо судити із досить цікавих свідчень директора Департаменту поліції О. Лопухіна, що були викладені ним в доповідній записці від 8 грудня 1904 р. імператору Миколі II [2, 108–111]. Будучи в момент повстання прокурором Харківської судової палати, він мав можливість безпосередньо спостерігати за подіями, що відбувалися, а потім, вже отримавши призначення в департамент, проаналізував їх і виклав своє розуміння проблем аграрного руху. У записці відзначалося, що селянському бунту передували п'ять неврожайних років і голодів, 1901 р. став межею їх терпіння. «Спочатку селяни, – барвисто описує автор перебіг подій, – являлись в економії і вимагали хліба, картоплі й худоби, кажучи: «Не дасте – все одно візьмемо», – потім стали брати все, що хотіли, мовчки, без попередніх вимог, потім подекуди почали бити службовців в економіях і, нарешті, стали палити садиби». Такому розвитку подій, на його думку,

сприяли не тільки скрутному економічному становищу селян, а й цілий ряд обставин: низький рівень селянської правосвідомості, бездіяльність місцевої влади і слабка інформованість МВС, а також революційна пропаганда, що особливо поширилася з кінця 1901 р. На заворушеннях, доповідав автор записки, «позначилися: зубожіння селянства, його станова приниженість, створена довгими роками безправ'я відсутність свідомості про закон і право і тупа жорстокість звичаїв. Голодні, не бачивши протягом декількох років хліба без домішки соломи або деревної кори і давно не знавші м'ясної їжі, мужики йшли грабувати чуже добро з усвідомленням своєї правоти, заснованій на безвиході становища і на тому, що їм допомоги чекати немає від кого» [2, 110–111].

Завдяки «рішучим» діям влади порядок був відновлений. До Харкова прибув сам міністр внутрішніх справ В. Плеве. До попереднього слідства було залучено 960 осіб, з яких до різних термінів ув'язнення були засуджені 836. На селян була накладена контрибуція за заподіяну власникам шкоду, яка становила величезну суму. Однак за відсутністю у них коштів вона так і не була ними сплачена. Повертаючись до подій трирічної давності, О. Лопухін у тій же записці писав: «Заворушення ці, справді гідні назви бунту, були до того жахливі, що, оцінюючи їх тепер, майже через три роки, не можна не здригнути від заснованого на спостереженні над ними свідомості тієї несподіваної простоти, з якою може спалахнути в Росії і розростись народний заколот. Якщо настане хвилина, коли в значній кількості губерній імперії селянам стане жити неможливо, і якщо в одній з губерній з'явиться який-небудь зовнішній поштовх для заворушень, вони можуть розростися в такий безконтрольний рух, хвилі якого охоплять територію таку розлогу, що з ним не можна буде впоратися без кривавої розправи» [2, 109].

Іншим осередком селянських виступів стали Озургетський і Зугдідський повіти Кутаїської губернії, де селяни захоплювали поміщицькі землі, відмовлялися віддавати власникам маєтків частку врожаю в якості орендної плати і нести грошові повинності на користь духовенства. Заворушення почалися в 1902 р. зі сходок, що мали політичне забарвлення, яке їм надавала участь у них соціал-демократів, висланих після батумської демонстрації. Викликані війська придушили заворушення. На селян, в якості кругової поруки було покладено відшкодування завданої шкоди, були закриті всі наявні в повітах бібліотеки і читальні, заарештовані 157 найбільш активних учасників хвилювань, з яких 25 були засуджені, а решта вислані з краю в адміністративному порядку [13, 83]. Навесні наступного року виступи селян із початком польових робіт поновилися, вони набули форми відмови від оренди поміщицьких земель і найму для їх обробітки. Керівники-агітатори, за повідомленнями поліції, застосовували щодо селян, які не погоджувалися примкнути до руху, «заходи залякування» аж до псування посівів і підпалів будівель. Однак під час поліцейського розшуку керівників ті ж селяни «ретельно приховували» їх імена [2, 88–91, 153–154].

Дані хроніки свідчать, що найбільшого розмаху селянські виступи набували в тих регіонах, де поряд із селянським малоземеллям були дуже заплутані

земельні відносини. Не випадково за кількістю селянських заворушень лідерами були Волинська, Київська, Кутаїська, Пермська, Подільська губернії. До них приєднувалися Воронежська і Саратовська губернії, в яких було багато малоземельних селян. У результаті жорстких дій влади чисельність відкритих виступів селян у 1903 р. помітно знизилася (з 217 до 142), скоротилася кількість викликів військ (з 43 до 26). Водночас різко зросла кількість підпалів (з 7 в 1901 р. до 69 в 1902 р. і до 389 в 1903 р.), основна маса яких припала на Пензенську (238) і Саратовську (119) губернії [13, 83–84].

Ситуація залишалася напруженою. Сам П. Столипін у всепідданнішому звіті за 1904 р. змушений був відзначити, що, незважаючи на цілком сприятливий за врожайністю рік, становище на селі вкрай скрутне. Виручені від продажу хліба гроші пішли як у пісок. Взимку селяни цілих сіл займалися жебрацтвом як промислом. Тривали, хоча і в меншій кількості, селянські заворушення. Випадки підпалів скоротилися до 50, але і цей показник був високим і викликав у влади тривогу. Все це дало привід губернатору зробити висновок, що «рік дав сумний доказ якогось корінного безладу в селянському житті». І головною причиною цього «безладу» він вважав засилля на селі общини. Звідси панування серед селян зрівняльних настроїв, труднощі з упровадженням у сільське господарство будь-яких агрокультурних і агротехнічних вдосконалень, складнощі з придбанням через Селянський банк земель в особисту власність. Все це вкрай лютило селян і створювало умови для революційної пропаганди. Вихід П. Столипін бачив у зміцненні одноосібної земельної власності селян, яка не тільки мала підняти рівень селянських господарств, а й була покликана створити міцну опору для режиму, бо «дрібний власник є тією основою суспільства, на якій ґрунтується стійкий порядок у державі» [11, 83–87].

1904 р., незважаючи на спад селянського руху (114 виступів, які потягли за собою в 22 випадках виклик військ), викликаний швидше за все деяким підйомом патріотичних настроїв на початку російсько-японської війни, все ж не давав далекоглядним політикам приводу для заспокоєння. Було очевидно, що надії на общину як на оплот порядку на селі себе не виправдали. Зокрема, одним із перших такий висновок зробив С. Вітте, який знайшов підтвердження своїм спостереженням на прикладі харківсько-полтавських хвилювань. Виступаючи на одному із засідань Особливої наради з потреб сільськогосподарської промисловості, він зазначив, що «заворушення виникли і отримали особливо сильний розвиток в Константиноградському повіті Полтавської губернії, де з 195 тис. дес. селянської надільної землі знаходяться в общинному користуванні з щорічними при тому переділами ріллі – 175 тис. дес.» [14, 24]. Однак ця ситуація не похитнула впевненості В. Плеве і прихильників старого аграрного курсу в політичній лояльності общини. Її неперушність, інертність і раніше здавалися їм надійним заслоном від революційного екстремізму, гарантією вірності селянства самодержавству.

Наприкінці 1890-х – на початку 1900-х рр. ряд сільських громад за підтримки земств намагалися налагодити на надільних землях колективне господарство: організувати спільні роботи з оранки,

сівби, обробітку посівів, збору врожаю, споруджувати громадські підприємства і т.п. Як правило, доля таких починань була плачевна – майже всі вони швидко розпадалися. Інший варіант вирішення проблеми, пов'язаний з додатковим наділенням, міг би, мабуть, полягати в прискоренні стихійної індивідуалізації селянського господарства на ґрунті приватної власності. Однак цей процес вимагав ряду умов: лібералізації селянського законодавства, створення можливостей для використання надлишків робочої сили в інших галузях економіки, тобто збалансованого її розвитку, наявності необхідного земельного мінімуму і стартового капіталу для модернізації господарства. Уряд же, всіляко гальмуючи стихійний соціально-економічний розвиток села, ускладнював ситуацію. Сподівання на вирішення проблеми часом вже не мали підстав. Самодержавство на рубежі 1880 – 1890-х рр., намагаючись штучно продовжити життя патріархально-общинних інститутів серією консервативних законів і посиленням адміністративної опіки над селом, вичерпало ліміт часу на її модернізацію. Більше того, вже напередодні революції воно все ще намагалося обстоювати старий курс аграрної політики, культивує у такий спосіб общинний інфантізм щодо поземельних проблем, правових питань, особистої заповзятливості й відповідальності кожного господаря, штучно гальмуючи формування понять законності і власності. Але, як це не парадоксально, урядова політика зіграла певну роль у селянських настроях і вимогах під час аграрних конфліктів: держава, взявши на себе завдання жорсткого регулювання землеволодіння і землекористування, сама провокувала селян на висування вимог про створення умов для господарювання та життєзабезпечення, про наділення їх землею [4, 85].

Після небувалого для пореформеної епохи вибуху селянського руху в 1902 р. почався вимушений частковий демонтаж деяких конструкцій «ретроградного» типу: маніфест 26 лютого 1903 р. полегшував вихід селян із общини і розширював сферу діяльності Селянського банку, закон від 11 серпня про скасування тілесних покарань селян за вироком волосного суду, про скасування кругової поруки і тощо. Однак всі ці окремі заходи загалом кардинально не міняли ситуації на селі.

Саме селянські рухи стали одним із основних чинників активізації осмислення аграрного питання урядовими колами, проурядово налаштованою політично активною та науковою громадськістю. Збройна боротьба селян на початку ХХ ст. безапеляційно засвідчила не лише гостроту аграрної проблеми у країні, а – потребу нагального її вирішення.

Про це говорить і створення урядом різних надзвичайних комісій, які б вивчили стан справ на селі. Серед них «Особлива нарада з потреб сільськогосподарської промисловості Міністерства фінансів», «Редакційна комісія Міністерства внутрішніх справ», «Комісія Центру», «Комісія Особливої наради О. Оболенського», «Особлива нарада О. Стишинського», «міжвідомча Особлива нарада А. Куломзина», «Комісія М. Кутлера», «Нарада В. Гурко», «Особлива комісія Головного управління землеробства та землевпорядкування», діяльність яких розглянута нами в окремому дослідженні [15].

Разом із тим дослідники роблять висновок, що за п'ятдесят пореформених років під впливом модернізаційних процесів, що мали місце у Російській імперії, селянство трансформувалося, породивши якісно новий тип [12, 74].

Висновки. Отже, суспільно-політична активність селянства на початку ХХ ст. стимулювала уряд до змін в аграрній сфері. Цьому сприяли як колективні, так й індивідуальні висути селян. Поширеними були пасивні (непокора виконувати накази, відмова працювати й ін.) і активні виступи селян (захоплення земель, убивства дідачів і членів їхніх сімей, підпали маєтків). Селяни чітко розуміли, чого вони хочуть (земля, освіта, самоврядування), а також оптимальні шляхи реалізації своєї мети.

Особливості селянських виступів, на переконання В. Данилова, полягали не тільки в їхній масовості та радикалізмі щодо дідачів, а й у відчуженні до влади, втраті надії на справедливість за існуючого ладу. За словами цього історика: «У 1902 р. на історичну арену вийшов новий селянин – селянин епохи революції» [8, 22].

Список використаної літератури та джерел:

1. Алексеев Г. Крестьянский вопрос как зеркало трех революций в России / Г. Алексеев // Государственная власть и крестьянство в XIX – начале XX века: сборник статей / науч. ред. А.И. Шевельков. – Коломна: Московский государственный областной социально-гуманитарный институт, 2011. – С. 137–142.
2. Анфимов А.М. Крестьянское движение в России в 1901 – 1904 гг. / А.М. Анфимов. – М.: Наука, 1998. – 368 с.
3. Бондар В.В. Сучасна історіографія пореформеного селянства / В.В.Бондар, Ю.П. Присяжнюк // Український історичний журнал – 2011. – № 2. – С. 180–201.
4. Вронский О. Государственная власть Российской империи и проблемы формирования основ перспективного аграрного курса на рубеже XIX – XX веков. / О.Г. Вронский. – М., 1999. – 108 с.
5. Вронский О. Крестьянство и власть (1900 – 1923) / О. Вронский. – Тула: ТО ИРО, 1993. – 137 с.
6. Данилов В.П. Аграрные реформы и аграрные революции в России (1861–2001) // Россия в XX веке: Реформы и революции: В 2 т. – Т.1. – Москва, 2002.
7. Данилов В. Аграрные реформы и аграрная революция в России / В. Данилов // Великий незнакомец: крестьяне и фермеры в современном мире. – М., 1992. – С. 310–321.
8. Данилов В. Крестьянская революция в России, 1902 – 1922 гг. [Электронный ресурс] / В. Данилов // Крестьяне и власть. – Москва-Тамбов, 1996. – С. 4–23. – Режим доступа: http://www.patriotica.ru/history/danilov_rev.html
9. Захарова И. Г. Великие реформы в России. 1856 – 1874: Сборник / И. Г. Захарова, Б. Эклофа, Дж. Бушнелла. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1992. – 336 с.
10. Казарезов В.В. Крестьянский вопрос в России (конец XIX – первая четверть XX в.). Т.1 / В.В. Казарезов. – М.: Колос, 2000. – 472 с.
11. К истории аграрной реформы Столыпина // Красный архив. 1926. – Т. 4. – С. 81–90.
12. Кононенко Ю.С. Селянська революція 1902 – ? рр. / Ю.С. Кононенко, С.В. Корновенко // Український селянин: Зб. наук. праць / За ред. А.Г. Морозова. – Черкаси: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2016. – Вип. 16. – С. 73–78.
13. Первая революция в России: взгляд через столетие. Под ред. А.П. Корелина, С.В. Тютюкина. – М.: Памятники исторической мысли, 2005. – 602 с.
14. Протокол № 10 // Протоколы по крестьянскому делу. – С-Пб., 1905. – 32 с.

15. Священко З.В. Проурядові аграрні ініціатива в Російській імперії на початку XX століття / З.В. Священко. – Умань: ФОП Жовтий О.О., 2012. – 349 с.
 16. Тютюкин С.В. Реформы и революция 1905–1907 гг. // Реформы и реформаторы в России. – М.: ИРИ РАН, 1996. – 192 с.

References:

1. Alekseev, G. (2011) Peasant question as a mirror of the three revolutions in Russia. *Government and the peasantry in XIX – early XX century: a collection of articles*, Kolomna Moscow state Regional Socio-Humanitarian Institute (in Russ.).
2. Anfimov, A.M. (1998). *Peasant movement in Russia in 1901 – 1904*. M.: Nauka (in Russ.).
3. Bondar, V.V., Prisyajnyuk Yu.P. (2011). Contemporary historiography of the post-reform peasantry. *Ukrainian Historical Magazine*. 2. (in Ukr.).
4. Vronsky, O. (1999). *The state power of the Russian Empire and the problem of forming the foundations of a promising agrarian course at the turn of the nineteenth and twentieth centuries*. M. (in Russ.).
5. Vronsky, A. (1993) *Peasantry and power (1900 – 1923)*. Tula: TO IRO (in Russ.).
6. Danilov, V. (2002). Agrarian Reforms and Agrarian Revolutions in Russia (1861-2001). *Russia in the 20th Century: Reforms and Revolutions*: In 2 t. 1. Moscow, (in Russ.).
7. Danylov, V. (1992) Agricultural reforms and agricultural revolution in Russia / V. Danilov. *Great stranger: the peasants and farmers in the modern world*, Moskov. (in Russ.)
8. Danylov, V. (1996) The peasant revolution in Russia, 1902 – 1922. *Peasants and power*. Retrieved from www.patriotica.ru/history/danilov_rev.html
9. Zakharova, I.G., Eklofa, B., Bushnell, J. (1992). *Great reforms in Russia. 1856 - 1874*: Collection. Moscow: Izv. Mosk. Un-ta, (in Russ.)
10. Kazarezov, V. (2000) *The peasant question in Russia (end of XIX – the first quarter of XX century)*. M.: Kolos (in Russ.)
11. To the history of agrarian reform Stolypin (1926). *Red archive*. 4 (in Russ.)
12. Kononenko, Y.S. Kornovenko, S.V. (2016) Peasant Revolution 1902 -? gg. (*Ukrainian peasant*). Vyp. 16, 73-78. (in Ukr.)
13. *The First Revolution in Russia: A View Through the Century*. (2005). Ed. AP Korelina, SV Tyutyukin. M.: Monuments of Historical Thought, (in Russ.)
14. Protocol №. 10 (1905). *Protocols on peasant affairs*. S-Pb. (in Russ.)
15. Svyshchenko, Z.V. (2012). *Progovernmental Agricultural Initiative in the Russian Empire at the Beginning of the 20th Century*. Uman: FOP Zhovtyy O., (in Ukr.)
16. Tityukin, S.V. (1996). Reforms and Revolution of 1905-1907. *Reforms and reformers in Russia*. Moscow: IRI RAS, (in Russ.)

Z. Svyaschenko

PEASANT MOVEMENTS IN THE BEGINNING OF XX-TH CENTURY IN THE RUSSIAN EMPIRE AS FACTOR OF SOCIAL CHANGES

Introduction. The article analyzes the influence of the peasant movements of the early XX-th century on social changes in the Russian Empire. It is noted that the danger of peasant movements has become a factor in influencing government policy after the abolition of serfdom. Until the 1850's, the fundamental political and ideological structures on which serfdom was based were already ruined. As soon as the state left the institution without its support, it was immediately collapsed.

However, by the beginning of the XX century peasant protests did not pose a significant danger to the tsarist regime. Despite of this, the security agency and the monarchs themselves constantly felt the tension that came out of the village, which to some extent determined the stiffness of the course to suppress any peasant protests.

Purpose. The purpose of the proposed study is to show the peasant movements of the early XX- th century in the Russian Empire as an important factor in social change. The research is based on such principles of historical knowledge as science, historicism, objectivity, system analysis, and so on. As a basis of the research, we have chosen a socio-cultural approach, in which an active personality becomes the subject of scientific attention – a multidimensional social and cultural entity, the subject of action, his morality, which forms the basis of any culture, in our case – a peasant.

Results. The protests of the peasants in the early XX-th century are characterized as enough organized. During the protests the peasants demonstrated an unprecedented level of organization and unity.

The author considers that the spontaneity and awareness of the peasant movement of the early XX-th century, and then the revolution of 1905 – 1907, stimulated the government to change. This was facilitated by both collective and individual actions of the peasants. The passive and active actions of the peasants were widespread. Peasants clearly imagined what they want (land, education, self-government), as well as the best ways to realize their goal.

Conclusion. It was concluded that the peculiarities of peasant protests consisted not only in their mass and radicalism in relation to the grandfathers, but also in alienation to power, loss of hope for justice under the existing system. The beginning of the XX-th century characterized by the emergence of a qualitatively new peasant – a peasant era of the revolution, and the peasant movements themselves became a significant factor in social change.

Key words: peasantry, protests, revolution, agrarian question, Russian Empire.

УДК 94(100:477) «1914/1918»
 DOI: 10.31651/2413-8142-2019-21-44-49

Міхал Шмігель

доктор історичних наук, доцент кафедри історії філософського факультету Університету ім. Матєя Бєла, Словаччина

Марек Сирни

кандидат історичних наук, доцент кафедри політології факультету політичних наук і міжнародних відносин Університету ім. Матєя Бєла, Словаччина

ЧЕХОСЛОВАЧЧИНА В ПЕРІОД НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1918-1919): СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ СЛОВАЧЧИНИ

У статті проаналізовано суспільно-політичну ситуацію у Словаччині у період національної та соціальної революції в Чехословаччині 1918-1919 рр. Розкрито, що перехід від угорської до нової чехословацької влади і порядку був досить складний, як з точки зору внутрішньої безпеки, так із точки зору контролю і управління територією. Настав розтягнутий на кілька місяців